

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛИЗАЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Резюме

В статье рассмотрены характерные особенности социализации иностранных студентов в процессе обучения в высших медицинских учреждениях Украины, определен главный фактор, который влияет на социализацию студенческой молодежи, – низкий уровень коммуникации студентов друг с другом и с преподавателями. В статье предложено решение с помощью ресурсов цикла гуманитарных дисциплин повысить уровень коммуникации и межличностных связей иностранных студентов, и таким образом усовершенствовать и ускорить процесс их социализации. Автор обращает внимание на существенные составляющие педагогической коммуникации: поведение, которое характеризуется реакцией педагога и студентов, межличностные контакты преподавателя и студентов в процессе учебной деятельности, межличностные отношения – все те составляющие, которые ускоряют и делают процесс социализации иностранных студентов более эффективным.

Ключевые слова: иностранные студенты, социализация студенческой молодежи, социальное становление личности, языковой барьер, личностно-прагматические интересы, коммуникационная характеристика общения, педагогическое общение, межличностное общение, коммуникативные привычки.

К.V. Antonova

THE PECULIARITIES OF FOREIGN STUDENTS SOCIALIZATION IN MEDICAL HIGH SCHOOLS OF UKRAINE

Summary

The characteristic features of foreign students' socialization while studying at medical high schools of Ukraine are described in the article. The main factor that influences the students' socialization that is the low level of their communication with each other and with the teachers is revealed. The way to raise the level of communication and interpersonal relationships of foreign students by means of the humanitarian disciplines cycle, and thus, to improve and accelerate the process of foreign students' socialization was suggested in the article. The author pays attention to such core components of pedagogical communication as behavior which is characterized by reaction of the teacher and student, interpersonal contacts of the teacher and students in the process of education, the interpersonal relations. All those components accelerate and do the process of foreign students' socialization more effective.

Key words: foreign students, socialization of students, social development of the person, language barrier, personal interests, the communication characteristic of communication, pedagogical communication, interpersonal communication, habits of communication.

УДК 371.11 (477) "1917/1922" (045)

М.В. Мазуренок

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ (1917-1922 РР.): ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито особливості управління системою шкільної освіти в Україні впродовж 1917-1922 рр., особливо у перші роки радянської влади. Автор характеризує боротьбу українців за національну школу, що супроводжувалася реформуванням адміністративних і державних освітніх установ, створенням теоретичних та правових основ розвитку вітчизняної освіти, утвердженням демократичних тенденцій, на зміну яким прийшов більшовицький проект освітньої моделі.

Ключові слова: Генеральний секретаріат освіти, Центральна Рада, Генеральна шкільна рада, губернські й повітові шкільні ради, Народний комісаріат освіти

Постановка проблеми у загальному вигляді. Закон України "Про освіту", Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. поставили завдання забезпечити українську спрямованість освіти, що полягає у її невіддільності від національного ґрунту, органічному поєднанні з національною історією й народними традиціями; осмисленні історичних фактів, подій і явищ; відображенні у змісті освіти закономірностей історичного розвитку, значення народознавства, етнічної історії та етногенезу українців; формуванні поваги до історії рідного народу. Засвоєння історико-педагогічної спадщини минулого розширює світогляд, формує національну свідомість, допомагає орієнтуватися у питаннях педагогічної теорії і розв'язувати практичні завдання, підвищує загальну педагогічну культуру.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти освіти загалом та загальної середньої освіти зокрема постійно перебували та перебувають у полі зору вчених, науковців, дослідників. Історії української школи і педагогіки присвячені праці О.Сухомлинської, О. Любара, М. Стельмаховича,

Д. Федоренка [4], Л. Артемової [1], В. Даниленка, О. Завальнюка, Ю. Телячого [2], М. Левківського, О. Дубасенюк [3] та ін. Однак, незважаючи на значний масив наукових досліджень істориків у галузі освіти, потребує ґрунтовного вивчення процес управління системою шкільної освіти в Україні впродовж 1919-1922 рр.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття особливостей управління системою шкільної освіти періоду Української революції та у перші роки радянської влади.

Виклад основного матеріалу. Ефективність управління системою освіти залежить від суспільно-політичних, соціально-економічних чинників.

Революційні події в Україні спричинили радикальні зміни в галузі освіти. У процесі управління освітою впродовж 1917-1922 рр. можна виділити декілька періодів.

Перший крок зробив тимчасовий російський уряд. Були звільнені зі своїх посад попечителі шкільних округів та їх помічники; директори й інспектори народних шкіл були обмежені у своїй діяльності; функції міських, повітових і губернських училищних рад виконували земські та міські думи; у житті школи більше прав надавалося педагогічним радам. Разом з тим на місцях почали утворюватися нові колективні органи - шкільні ради, до складу повітових, міських, губернських комітетів з питань народної освіти входили представники учителів та громадськості.

Утворений Центральною Радою Генеральний секретаріат освіти очолив Іван Матвійович Стешенко (1873-1918 рр.), який активно приступив до розбудови національної системи освіти. У статті "Про українську національну школу" він висловив своє занепокоєння тим, що корінне населення позбавлене права мати свою рідну школу, переконував у необхідності створення шкіл для інших національних груп, що проживають в Україні. Спираючись на підтримку Центральної Ради, він брав активну участь у проведенні I Всеукраїнського учительського з'їзду (5-6 квітня 1917 р.), який ухвалив рішення про відновлення Всеукраїнської вчительської спілки.

Секретаріат ухвалив звернення "До української людності": "Нині кожен народ може розвиватися повною мірою, будувати життя своє так, як треба для його щастя... Досі не пускали в школу рідної мови, бо хотіли знищити наш народ, не давали розвиватися його духові... Генеральний Секретаріат вважає, що у кожного народу повинні бути свої рідні школи, як це є по всьому світі"[4, с. 299].

20 травня 1917 р. Генеральний секретаріат освіти проголосив декларацію щодо реорганізації системи народної освіти. У ній зазначалося, що секретаріат має на меті, насамперед, об'єднати органи управління шкільною освітою, у повноваження яких входили: контроль за проведенням на місцях українізації шкіл, організація видання підручників, підготовка учительських кадрів для шкіл та згуртування їх у товариства. Для новостворених шкіл потрібно було складати докорінно відмінні навчальні плани, видавати посібники, підручники тощо. Актуальною залишалася і кадрова проблема. Значна частина учителів була російськомовною, що визначало їх байдуже ставлення до проблем української національної школи [4, с. 299].

10-12 серпня 1917 р. У місті Києві відбувся II Всеукраїнський учительський з'їзд, на якому були ухвалені важливі рішення щодо реорганізації системи управління освітою.

7 листопада 1917 р. III Універсал Центральної Ради проголосив створення Української Народної Республіки. Українське учительство активно включилося до процесу відродження національної системи освіти і виховання. Відродження і розбудова національної школи в УНР стала всенародною державною справою. У селах, селищах, на хуторах, у містах відкривалися українські школи. "Кожне село намагалося мати в себе українську школу, складало приговори, збирало кошти, відводило помешкання, давало ґрунт, розшукувало вчителя. Вчительство, знаючи, якої школи потребує населення, стало домагатися організації курсів з українознавства"[4, с. 300].

Згідно із законом про національно-персональну автономію при Генеральному секретаріаті освіти створювалися секретаріати національних меншостей (польські, німецькі, єврейські та ін.); було розроблено план широкої українізації, видавалися українські підручники, термінологічні словники, програми для початкової школи, а також із предметів українознавства.

28 грудня 1917 р. Центральна Рада прийняла рішення про реформування шкільної справи. В УНР ліквідовувалися шкільні округи, на місцях створювалися комісаріати з представників усіх національностей. Зокрема комісаріат склався із чотирьох українців та по одному представнику від росіян, поляків, євреїв та ін. Скасовувалися дирекції та інспекції народних шкіл, запроваджувався інститут губернських і районних комісарів народної освіти та при них – шкільні ради. Уряд УНР дбав про забезпечення доступності навчання для усіх дітей шкільного віку. Школа набувала статусу загальноосвітнього семирічного освітнього закладу, навчання в якому складалося із двох ступенів. На першому ступені навчання тривало 4 роки; на другому – 3 роки; при чому найбільша увага надавалася реалізації першого ступеня. Освіта в УНР стала безкоштовною, вона мала демократичний характер. Нарівні з українцями право навчатися рідною мовою гарантовано надавалося представникам національних меншин [4, с. 301].

Одночасно із проведенням практичних заходів Генеральна шкільна рада розпочала підготовку нового плану управління справами освіти. "План управління освітою в Україні, – зазначалося у

пояснювальній записці до плану, – мусить відповідати таким головним завданням:

- а) усім народам Української Народної Республіки забезпечити належний розвиток їхньої школи і взагалі освіти згідно із принципом національно-персональної автономії;
- б) єдність і цілісність освітньої справи, яка б забезпечувала можливість спільними силами боротися з тією темрявою, що охопила нашу землю після чужого панування;
- в) децентралізація управління повинна бути можливо широкою;
- г) дотримання принципу демократизму" [5, с. 49-50].

Відповідно до плану була утворена ціла система національних і загальних сільських, повітових, міських, губернських, всеукраїнських рад освіти. Національні ради освіти мали представників відповідної національності: від населення, учителів та культурно-освітніх організацій. До складу загальних рад освіти входили представники усіх національностей: від населення (земств і міст), національних рад освіти, організованого учительства кожної нації і представника влади, комісара із народної освіти, із дорадчим голосом. Губернські й повітові ради освіти утворювали зі свого складу виконавчі органи – освітні управи.

Увесь план управління був побудований таким чином, щоб забезпечити кожному народові вільний розвиток освіти, що досягалося через створення, згідно із принципом національно-персональної автономії, національних рад освіти, які керували усією освітньою справою своєї нації. Єдність в освітніх справах досягалася через утворення загальних губернських рад освіти, які узгоджували діяльність національних рад освіти у межах губернії. Генеральний секретаріат освіти спільно із Генеральною радою освіти як законодавчим органом повинні були об'єднувати освітню діяльність різних національностей усієї України, визначати загальнообов'язкові мінімальні норми, розробляти загальний освітній бюджет, загальну статистику.

Наступна вимога – найширша децентралізація – досягалася через передачу всіх освітніх справ на місця у повноваження відповідних місцевих рад освіти: губерніяльних, повітових, міських, сільських. Усіма справами освіти повіту (дошкільної, позашкільної і шкільної), за винятком середніх шкіл, опікувалися повітові ради освіти, які керували також діяльністю сільських рад освіти. Губернські ради освіти мали у своєму розпорядженні лише середні школи й об'єднували діяльність повітових рад освіти. Розмежування функцій між губернськими й повітовими радами освіти було проведено таким чином, щоб передати на місця максимум освітньої роботи, щоб окремі повіти стали самостійними освітніми державами. Демократизм в управлінні шкільною освітою досягався через обрання членів рад освіти від трьох груп, які безпосередньо були зацікавлені у справах освіти: від усього населення (земств і міських дум) і національних громад, від учительства й освітніх організацій. Представники влади, комісари народної освіти, мали у радах лише дорадчий голос.

Комісари (губернські та їх помічники – районні) були представниками Генерального секретаріату освіти на місцях. Вони контролювали виконання норм закону в галузі освіти й розв'язували конфлікти між керуючими й залежними органами та окремими особами. "Для педагогічного керування школами, для порад учителям мусять бути інструктори, авторитетні для учительства й місцевого населення особи, з відповідною загальною й педагогічною освітою, з учительським стажем; влади вони не мають ніякої. Обирають їх учительські з'їзди або учительські спілки й затверджують відповідні ради освіти. Інструкторів повинні мати міста, повітові й губерніяльні земства, а також секретарство" [5, с. 51].

Таким чином, згідно із цим планом замість влади дореволюційних інспекторів і директорів народних шкіл з "училищними советами" утворювалися нові керуючі органи - ради освіти, які виконували організаційні функції, при чому інструктори здійснювали педагогічне управління, а комісари виконували функцію загального контролю. Хоч офіційно проект управління не був ухвалений, неофіційно ним керувалися на місцях, при тому, що саме життя вносило й відповідні корективи: збільшувало функції комісарів і інструкторів; за іншим принципом утворювалися ради освіти, або, як вони частіше називалися, шкільні ради. Щоб стати законом, цей проект управління освітою в Україні повинен був пройти через законодавчі органи, однак встановлення в Україні Радянської влади у січні 1918 року, а потім гетьманський переворот у квітні 1918 року не дали змоги це зробити.

Освітнє життя за гетьманату П. Скоропадського будувалося на інших засадах. Національно-персональна автономія й національні міністерства з освітніми відділами при них були скасовані; на зміну децентралізації утверджувався принцип централізації, іноді проявляючись у надмірних формах, як, наприклад, розпорядження міністра про централізацію призначення учителів вищих початкових шкіл (на цілих 6 губерній призначення у місті Києві). Демократизм змінювався бюрократизмом: знову був призначений опікун Харківського шкільного округу, потім Одеського, існував лише Київський комісаріат у справах Київського шкільного округу. Шкільні ради або були ліквідовані, або були позбавлені влади та впливу на справи освіти. Інструкторів і комісарів заарештовували, висилали, навіть відправляли до германських концентраційних таборів. Виборна Генеральна шкільна рада була ліквідована, натомість міністром була утворена бюрократична Рада. Розпочався третій період в історії управління освітою в Україні.

За свідченням активного учасника революційних подій того часу С. Постернака, "план управління справою освіти в Україні мусить бути змінений у такому напрямку, щоб а) всім народам України було

обезпечено свободное развитие своей школы и вообще просвещения и б) в деле просвещения было известное единство"[5, с. 53]

10 грудня 1918 р. за підписом міністра освіти В. Науменка на розгляд Ради Міністрів було внесено новий "Тимчасовий закон про управління шкільними справами на Україні", підготовлений спеціальною комісією під його головуванням [2, с. 140]. Шкільні округи, окружні комісаріати і посади губернських та повітових комісарів скасовувалися. Для управління шкільними справами утворювалися у кожній губернії губернські шкільні управління, у повітах й містах – повітові шкільні управління. Губернське шкільне управління керувало роботою вищих початкових, середніх шкіл усіх типів, учительськими семінаріями та інститутами, курсами, професійними школами, де вивчалися загальноосвітні дисципліни. До складу губернського шкільного управління входили управляючий шкільними справами у губернії, його помічники та канцелярія. До губернської шкільної управи входило п'ять осіб: голова управи – управляючий, заступник голови – помічник управляючого, по одному члену від губернського земства, міста і учителів середніх шкіл губернії. Постійно працювали управляючий, його помічник і канцелярія; управа збиралася на засідання за потреби. Голова управи – управляючий - мав, у разі незгоди, право veto із перенесенням справи на розгляд вищої інстанції.

Для безпосереднього завідування вищими і нижчими початковими школами у містах і повітах, закладами дошкільного й позашкільного виховання, а також для контролю за вивченням загальноосвітніх дисциплін у професійних школах у кожному повіті утворювалися повітові шкільні управи, до складу яких входили голова повітової шкільної управи, якого призначав і мав право звільнити міністр народної освіти за поданням губернської шкільної управи, по одному представнику від учителів вищих і нижчих початкових шкіл, два члени від повітового земства і один або два від міста.

Таким чином, цей закон мав відновити посади управляючих шкільних округів і директорів народних шкіл, голів повітових шкільних управ. Принципи національно-персональної автономії, децентралізації й демократизму в управлінні освітою ігнорувалися.

Змінилися підходи щодо управління шкільною освітою у часи Директорії. У грудні-січні 1918-1919 рр. міністру народної освіти доручили переглянути план та переробити його відповідно до змін у політичному й культурному житті України. В основу нового проекту був покладений план управління Генерального секретаріату освіти, до якого були внесені значні доповнення з проекту В.Науменка. Законопроект передбачав утворення загальних шкільних рад: генеральної, губернських і повітових; усі національні й сільські ради були скасовані. Губернські й повітові шкільні ради збиралися на сесії під головуванням губернських і повітових комісарів не більше 6 разів на рік і мали постійні виконавчі органи – шкільні управи. До їх складу входили 5 осіб: голова – губернський комісар з народної освіти, товариш голови – помічник губернського комісара, один член губернської земської управи і два члени, обраних губернською шкільною радою. Повітова шкільна рада складалася із трьох осіб: голови – повітового комісара, члена повітової земської управи і представника від повітової шкільної ради. Губернська шкільна рада узгоджувала діяльність культурно-просвітніх установ усіх національностей губернії й регулювала їх взаємовідносини. У безпосередньому керівництві її знаходилися середні школи. Крім того, вона була вищою інстанцією для повітових і міських шкільних рад. Губернська шкільна управа виконувала постанови ради, давала розпорядження по школах. Комісар, як голова, мав право veto із перенесенням справи на вирішення до вищої інстанції. Повітова шкільна рада об'єднувала й спрямовувала діяльність культурно-освітніх установ усіх національностей повіту й міста та регулювала їх взаємовідносини; безпосередньо завідувала нижчими та вищими початковими школами, а також дошкільною й позашкільною освітою повіту й міста.

Таким чином, цей проект об'єднав ідеї двох попередніх планів, залишаючи принцип децентралізації управління, але звужуючи дотримання принципу демократизму й національно-персональної автономії. Центральним було створення шкільних управ, які постійно займалися справами освіти. Уведення до складу шкільних управ представників земств міцно пов'язувало їх діяльність з органами самоврядування. Комісари, які очолювали управи, давали змогу Міністерству народної освіти під постійним контролем і за безпосередньої участі населення та учителів, здійснювати міцний зв'язок із місцевими освітніми органами.

Другий з'їзд делегатів Всеукраїнської Учительської Спілки, який відбувся з 14 по 18 січня 1919 р., ухвалив проект в цілому, але вніс до нього декілька коректив, а саме:

– комісарів призначало Міністерство згідно із рекомендацією місцевих учительських спілок, які мали право й відкликали комісара;

– до складу повітових і губернських рад входили по два представники від шкільної ради за її вибором і один – від земської управи. Одне місце обов'язково належало представникові від учительства. Крім того, по одному представникові мало бути від селян та робітників [5, с. 56].

Зі встановленням в Україні радянської влади рішуче скасовувалися усі попередні органи управління освітою. У складі першого радянського уряду України – Народного секретаріату – народним секретарем освіти 5 грудня 1917 р. був обраний активний більшовицький діяч В.Затонський. Протягом

перших трьох місяців були створені волосні, повітові, міські й губернські відділи народної освіти у структурі виконкомів (виконавчих комітетів рад селянських, робітничих і червоноармійських депутатів). Виконком обирав зі свого складу одного або декількох членів колегії відповідного відділу освіти й доручав їм здійснювати керівництво навчальними закладами персонально, без будь-якого представництва. Кожен відділ, особливо губернський, був багаточисельним, наприклад, Київський губернський відділ народної освіти складався із 300 співробітників.

Після громадянської війни, поразки української революції народна освіта перебувала у стані занепаду. Загальна економічна криза і голод, що у 1921 р. охопив Україну, призвели до значного скорочення мережі культосвітніх установ. Якщо у 1921 р. нараховувалося 21968 культосвітніх установ, які відвідували 2 023 688 дітей, то протягом 1922-1923 рр. кількість установ зменшилася до 16 655, їх відвідувало відповідно 1 338 407 дітей [1, с. 285-286]. Кількість безпритульних дітей, сиріт і напівсиріт на той час досягла 1,5 мільйона. В умовах нової економічної політики (непу) школи були переведені на госпрозрахунок і не фінансувалися державою. Якщо у 1921 р. на освіту витрачалось 10,4% державного бюджету, то наприкінці 1922 р. – лише 3% [1, с. 286].

Першочерговим завданням в Україні, три чверті населення якої не вміло читати й писати, була ліквідація неписьменності серед дорослих. З цією метою у 1920 р. було створено комісію по боротьбі із неписьменністю. 21 травня 1921 р. Рада народних комісарів УСРР ухвалила постанову "Про боротьбу із неписьменністю", згідно з якою усе населення республіки віком від 6 до 50 років повинне було вчитися читати й писати. У 1923 р. виникло добровільне товариство "Геть неписьменність!", яке очолив голова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Г. Петровський. Під гаслом "Кожен письменний навчи неписьменного" на фабриках, заводах, у колгоспах, військових частинах, установах України створювались пункти з ліквідації неписьменності (лікнепи). Наприкінці 1925 р. у республіці нараховувалось понад 13 тисяч лікнепів. У них навчалися 540 тис. осіб (у тому числі понад 200 тис. жінок). Активістів лікнепів, серед яких переважали учителі, студенти, учні старших класів, називали культурарміяцями. Держава не тільки забезпечувала безкоштовне навчання учнів лікнепівських гуртків, а й надавала їм певні пільги [1, 286-287].

Водночас вибудовувалася принципово нова система народної освіти й виховання підростаючого покоління. Її зміст, завдання, організаційні форми визначалися партійними та урядовими постановами. Освіта в Україні формувалася в умовах певної самостійності й творчості у вирішенні освітянських питань, а тому мала свою специфіку. Народний комісар освіти Г. Гринько, призначений на цю посаду у 1920 р., єдино правильно за тих умов вважав систему соціального виховання. Його ідеї втілено у документах Наркомосу ("Схема народної освіти УСРР" (1920 р.), "Декларація про соціальне виховання дітей" (1920 р.)), у праці "Соціальне виховання дітей" (1921р.) [1, с. 287].

Зважаючи на складні соціально-економічні умови в Україні на початку 20-х років, Г. Гринько обстоював систему освіти, яка має професійне спрямування. Саме за відсутність професійного напрямку він піддавав критиці російську систему освіти. Запропонована система професійної освіти та соціального виховання була підтримана на Першій Всеукраїнській нараді з питань народної освіти у березні 1920 р. і затверджена на Другій Всеукраїнській нараді у серпні 1920 р. Нова українська модель освіти законодавчо закріплена у "Кодексі законів про народну освіту УСРР" (1922 р.) та у планах роботи головного управління соціального виховання на 1922 р.

В основі української системи народної освіти було соціальне виховання дітей віком від 4 до 15 років, яке передбачало розширення впливу суспільства на життя дитини, її навчання та виховання, і витіснення "несуспільних" виховних впливів – насамперед сім'ї, неорганізованого середовища. Нова система прагнула "охопити правильно поставленим єдиним вихованням усе життя дитини". Соціальне виховання мало включати охорону здоров'я дітей, навчання та виховання в єдності шкільної та позашкільної роботи. Система базувалася на національних традиціях, передбачала використання у радянській школі найкращих досягнень дореволюційної вітчизняної та зарубіжної педагогіки. Єдина трудова школа поєднувала навчання і виховання з продуктивною працею школярів, підготовкою їх до життя, до активної участі у матеріальному виробництві. У такий спосіб школа мала забезпечити кадрами народне господарство України.

Основним типом дитячого закладу вважався дитячий будинок. Окремі освітньо-виховні заклади (дитячий садок, школа, позашкільний заклад) повинні були об'єднатися у "єдиний соціальний організм" – дитячий будинок, у якому б дитина перебувала протягом усього "соцвихівського" віку (від 4 до 15 років). Оскільки здійснення такої кардинальної реформи потребувало часу, Народний комісаріат освіти УСРР визнав за можливе тимчасове існування в єдиній системі соціального виховання дитячого садку, школи тощо. І водночас зобов'язав усі наявні типи навчально-виховних закладів реорганізувати у дитячі будинки. У постанові Наркомосу України від 25 травня 1921 р. "Система соціального виховання дітей в УСРР" зазначалося: "Дитячий садок повинен опікуватися долею своїх вихованців і після завершення так званого дошкільного віку – аж доти, коли дитині виповниться 15 років". Узагалі дитсадок визнавався

"готовою формою соціального виховання", прообразом дитячого будинку [1, с. 288].

Те, що Наркомос України на початку 20-х років віддавав перевагу дитячому будинку як єдиному освітньо-виховному закладу, а також визначав соціальне виховання як цілеспрямований розвиток освіти у республіці, пояснювалося низкою причин. Найперша з них – загострення проблеми дитячої безпритульності. У роки Першої світової, а потім за часів громадянської війни тисячі дітей залишилися без батьків, без оселі. Для них потрібно було створити такий тип дитячого закладу, у якому б вони не лише навчалися, а й мали притулок та соціальний захист з боку держави. Цим вимогам відповідав саме дитячий будинок. Проте соціальним вихованням планувалося охопити не лише сиріт і безпритульних, а й усіх дітей без виключення. На думку багатьох педагогів (такою була й офіційна позиція Наркомосу), сім'я нездатна виховати дитину відповідно до нових педагогічних вимог. Нехтування родинними взаєминами як виховним засобом було помилковим і демонструвало негативний бік системи. Недоліком системи соціального виховання, крім зазначеного вище, було також перебільшення ролі професійної школи, її протиставлення загальноосвітній. На той час організації Наркомосу мали понад 50 тисяч десятин землі, господарські підприємства, які обслуговували дітей. Закритий тип навчального закладу більшою мірою утримувався за рахунок власних сил і коштів [1, с. 288-289].

Наркомос на чолі з Г. Гриньком намагався будувати радянську школу з урахуванням потреб національного складу населення. Однак партійне керівництво України, яке складалося переважно із росіян, вороже ставилося до української мови та української нації загалом, що не сприяло взаєморозумінню між інтелігенцією та радянською владою. 20 вересня 1922 р. Політбюро ЦК КП(б)У засудило політику Наркомосу як необґрунтовану. Г. Гриньку запропонували відмовитися від лінії, спрямованої на підтримку розвитку самобутньої національної школи в Україні. Політичний контроль за її діяльністю було доручено заступникові [1, с. 290].

Майже весь 1922 р. пройшов у постійному змаганні між прибічниками послідовного розвитку національної культури і школи та їхніми супротивниками, що вбачали у цьому загрозу для радянської влади. У суперечливих документах цього періоду визнавалася рівноправність української та російської мов і водночас зазначалось, що українська народна школа будує підвалини для українського буржуазного націоналізму. Наприкінці 1922 р. Г. Гринька звільнили з посади наркома і призначили на його місце В. Затонського.

У листопаді 1922 р. Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету затвердила "Кодекс законів про народну освіту УСРР". Подібного зібрання законів не існувало у жодній радянській республіці. Кодекс законодавчо закріпив усі теоретичні і практичні напрацювання українських освітян, надав їм статусу юридичної норми. Він визначив наступні типи навчально-виховних закладів: дитячий садок (для дітей 4-8 років), трудова школа (для дітей 8-15 років), дитячий будинок (для дітей 4-17 років). Передбачалося відкриття виховних установ для малолітніх правопорушників, а для дітей із фізичними вадами – спецшкіл. Документ визначив мету виховання й освіти. Вона полягала у формуванні нового покоління людей соціалістичного суспільства із матеріалістичним світоглядом, із психологією колективіста, з ґрунтовною і необхідною для суспільства кваліфікацією. Виховання, освіта мали сформувати людей, здатних підтримувати диктатуру пролетаріату, знищувати класове і створити нове суспільство, бути провідниками ідей комунізму. Кодекс задекларував принципи нової школи й освіти: єдність і цілісність усіх ланок системи освіти, загальне обов'язкове безкоштовне навчання, спільне для обох статей до 17-річного віку, переваги під час прийому до навчальних закладів для дітей робітників і незаможних селян, утримання державних установ за рахунок державного й місцевого бюджетів, відокремлення школи від церкви. Згідно із кодексом мова навчання обиралася за згодою населення. Наголошувалося на недопустимості примусової українізації. Кодекс був орієнтований на населення, зрусифіковане політикою та школою царської Росії. До нього постійно вносили зміни протягом наступних років. Упродовж наступних тридцяти років він був основним державним документом про народну освіту, спрямовував її на підготовку будівничих соціалізму [1, с. 291].

Висновки. Отже, управління освітою у період Української революції та у перші роки радянської влади зазнало суттєвих змін. У нелегкій боротьбі українців за національну школу здійснювалося реформування адміністративних і державних освітніх установ, закладалися теоретичні та правові основи розвитку вітчизняної освіти, утверджувалися демократичні тенденції, на зміну яким прийшов більшовицький проект освітньої моделі.

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: Підручник / Л.В. Артемова – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
2. Даниленко В.М., Завальнюк О.М., Телячий Ю.В. Освіта України в роки національно-демократичної революції (1917-1920): з хроніки подій / В.М.Даниленко, О.М.Завальнюк, Ю.В.Телячий. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. – 264с.
3. Історія педагогіки / За ред. проф. М.В.Левківського, докт. пед. наук О.А.Дубасенюк. – Житомир: Житомирський державний педагогічний університет, 1999. – 336с.

4. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко – К. : Знання, 2006. – 447 с.
5. Постернак С. П. Из истории освітнього руху на Україні за часи революції 1917-19 р.р. / С. Постернак. – К.: Печатня Видавничого Товариства "Друкар", 1920. – 128 с.

М.В. Мазуренко

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ШКОЛЬНЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ В УКРАИНЕ (1917-1922 ГГ.): ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Резюме

В статье раскрыты особенности управления системой школьного образования в Украине на протяжении 1917-1922 гг., особенно в первые годы советской власти. Автор характеризует борьбу украинцев за национальную школу, что сопровождалась реформированием административных и государственных образовательных учреждений, созданием теоретических и правовых основ развития отечественного образования, утверждением демократических тенденций, на смену которым пришел большевистский проект образовательной модели.

Ключевые слова: Генеральный секретариат образования, Центральная Рада, Генеральный школьный совет, губернские школьные советы, Народный комиссариат образования.

M.V. Mazurenok

THE PECULIARITIES OF SCHOOL EDUCATION MANAGEMENT IN UKRAINE (1917-1922): HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

Summary

The peculiarities of school education management in Ukraine during the 1917-1922, especially in the first years of the soviet power were characterized in the article. The author describes the struggle of Ukrainians for national school, that came into being by means of reforming the administrative and state educational establishments, creating theoretical and legal bases of domestic education development, claiming the democratic tendencies which were followed by the so called "bolshevists" project of educational model.

Key words: main department of education, Central Council, Main school council, province's and district's school councils, National commissariat for education.

УДК 37(09)(477)

Т.М. Дука

ЗМІСТ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІОНЕРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ У 60-ТІ РОКИ ХХ СТ.

У статті досліджено проблему змісту історико-краєзнавчої діяльності піонерської організації України у 60-ті роки ХХ ст. Схарактеризовано напрями та форми історико-краєзнавчої діяльності піонерської організації України у 60-ті роки ХХ ст. Проаналізовано основні історико-краєзнавчі заходи, спрямовані на вивчення рідного краю піонерами.

Ключові слова: піонерська організація, історико-краєзнавча діяльність, зміст, напрями та форми історико-краєзнавчої діяльності.

Постановка проблеми. Останні роки характеризуються підвищеною увагою науковців до проблем історико-краєзнавчої підготовки підростаючого покоління, зокрема, серед пріоритетних аспектів визначальними є зміст, форми і напрями історико-краєзнавчої діяльності попередніх поколінь, скерованих на створення умов для всебічного і гармонійного розвитку, самоорганізації кожної особистості. Ефективність реалізації цього завдання, спрямованого на виховання національно свідомих і освічених громадян України, багато в чому залежить від вивчення здобутків минулого і не втратило своєї актуальності й у наш час. У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження діяльності піонерської організації України у 60-ті роки ХХ ст.

Зазначимо, що історико-краєзнавча діяльність у науково-педагогічній літературі розглядається як один із важливих засобів утворення культуротворчого середовища у навчально-виховному процесі, який відкриває довколишній світ з усією своєю багатогранністю складних взаємовідносин між природою, суспільством і особистістю, задовольняючи потреби у самопізнанні, самореалізації особистості та сприяючи формуванню її позитивних особистісних якостей та ціннісних орієнтацій.

Аналіз наукових джерел з означеної проблеми свідчить, що загальні уявлення про історико-краєзнавчу діяльність є досить вузькоспеціалізованими та фрагментарними. Зокрема, залишаються недостатньо дослідженими питання, що торкаються характеристики змісту, напрямів і форм історико-краєзнавчої діяльності піонерської організації України.